

Extrait du Rhuthmos

<http://rhuthmos.eu/spip.php?article2571>

Rhuthmos, Ritim ve Politika

- Recherches

- Le rythme dans les sciences et les arts contemporains

- Philosophie - Nouvel article

Date de mise en ligne : Cumartesi 13 Haziran 2020



Rhuthmos

Bu metin 11 Haziran 2020'de [ArtDog İstanbul](#) dergisinde yayınlanmıştır. Zafer Aracagök'e burada yeniden üretmemize izin verdi için teşekkür ediyoruz.

Homeros'un Odysseus'un gemisinin Siren'lerin karanlık ve büyüleyici darbo azından geçişini tasvir ettiği zamanlardan bu güne birçok sanatçı, yazar ve düşünür bu sahneyi ele almış, Adorno ve Horkheimer'ın *Aydınlanma'nın Diyalektiği* (1944) ve Franz Kafka'nın "Siren'lerin Sessizliği" (1931) adlı öyküsü en dikkat çekici yorumlar arasında yerlerini almışlardır. Oki çalınması arasında pek ortak nokta bulunmamasına rağmen, bu metinlerde ritime dair hiçbir gönderme olmamasına rağmen Sirenler'in sesi ya da sessizlik kadar Odysseus'un gemisindeki tayfaların kürek çekmesi ve Odysseus'un kulaklarının balmumuyla tıkanıp Siren'lerin sesi ya da arklarının ritimini duymasının engellenmesinin ritim kavramıyla yakından ilişkisi vardır. Antik Yunan'da söylendiği gibi "rhuthmos" ya da ritim, Pascal Michon'un kapsamlı araştırmaları, makale ve kitaplarıyla bizleri aydınlattığı gibi, siyaset ve ekonominin denetim araçları olarak kurulması bakımında düşünülmede yer almayan bir yere sahiptir. Platon'un müdahale ettiği sürece varolan, Sokrat öncesi düşünürlerde sahip olduğu köken bakımında düşünülmede varolmayan bir yapıdır "rhuthmos". Ritimin sabit formlara ve dolayısıyla ekonomi ve kontrole dayalı; ses, hareket ve zaman belirlenmeleriyle üretilen itilebilir bir ürün olduğu savunan bir metafizik geleneğe daha ne kadar tahammül edebiliriz? Öte yanda, Kafka'ya referansla, ses ya da ritimin itilemez olduğu, yani kulaklarımız balmumuyla tıkanmış olsun ya da olmasın, Siren'lerin zaten baltan susturulmuş olduğu iddiasını ve "rhuthmos"un kökeninde zaman, aralık, periyodik tekrar ve itilebilirlik de ilahî içinde, sürekli de iken, yani, oluş ile ilgili bir ritim kavramı olduğu dikkate alınarak nasıl farklı bir ritim kavramı oluşturabiliriz?

Émile Benveniste'in ritim üstüne yazdığı bir makalede açıkladığı üzere, ῥυθμός (rhuthmós) adlı kavram, lirik ve trajik Yunan edebiyatında milattan önce 7. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar varolmuş ve ancak 5. yüzyılda Atomizm'in kurucusu olan Leukippos ve Demokritos tarafından teknik bir terim olarak kullanılmıştır. Milattan önce 7. yüzyıldan itibaren, "rhuthmos", "biçim" ya da "ekil" (skhêma) anlamına geliyordu. Biçim anlayışımızda yakından olsa da, "rhuthmos"un farklı anlamları da vardır: örneğin, "ilahî içinde olan bir şeyin anlamlı durumu", "özel bir biçimi" ya da "bir hareketin özel bir oluşu" gibi. Bu farklı anlamlandırmaların böyle bir rolü vardır ki, daha sonraki yüzyıllarda Platon'un atfedeceği, sabit, hareketsiz bir ritim anlayışının aksine, Sokrat öncesi düşünülmede "rhuthmos", "de iken içinde olan ekil" anlamına geliyordu. Bir bakıya deyinle, rhuthmos "ritimin oluşması" değil, ritimin oluşmasının kendine has bir kipi'dir. Bu anlamda geliyordu: bugün, Platon'dan beri kullandığımız ritim anlayışımız sadece anlamlı olarak tespit edilebilecek, sabit bir biçime sahip olmayan bir ilahîdir.

Platon ile birlikte Sokrat öncesi "rhuthmos" anlayışımız sona ermiş, sabit, de iken olmayan bir kavram haline gelmiştir. Bugün hala kullandığımız, "rhuthmos"dan evrilen ritim anlayışımızın oluşmasında Platon'yu ilgilendiren çok bakıya konular vardır. Ancak burada görece imiz gibi, Sokrat öncesi düşünürler ve Platon arasında metafiziğin düşünülmede girmesinin engellenmesi konusunda derin farklar bulunuyordu. Bu farklılıklar, Benveniste'in "de iken içinde olan ekil" ve "sabit biçimler" arasındaki fark olarak nitelendirdiği gibi felsefi anlamda "oluş" ve "olmak" kavramları arasındaki fark olarak nitelendirilebilirsek, en bakıya Platon'un düşünülmede idea, sabit formlar, mimesis, model ve kopya gibi kavramları sokmadan önce insanların kozmos'u kendilerine nasıl açıkladığını görmemiz gerekiyor.

Örneğin, Heraklitos'a göre kozmos'u yaratan bir Tanrı yoktur: kozmos her zaman varolmuş, varolan, varolacak, ateşin hayatımızda girip çıkması gibi, "gereksinim ve doyum"la ilgili bir yapıdır. Düşünürüne göre, ateşin hayattaki her şeyin varolageldiği ve geri dönmeye temel ödir. Bu ileri ve geri hareket hali, dahası gerilim ve gerilimin çözülmesi, savaş ve mücadele gibi karşıt durumların varolamayacak hayat ve gerçekliğin temel özelliğidir. Platon, *Cratylus*'ta Heraklitos'u şöyle anlatır: "aynı nehire iki defa giremezsin": hayatta her şey sürekli bir ilahî içindedir. Bir bakıya deyinle, Heraklitos'a göre, kozmos ve onu oluşturan her şey, zaman ve oluş'un gerilimi ve bu gerilimin çözülmesi ilkesi üstüne kuruludur. Nehir, nehir olmayan şeyler aracılığıyla nehir olur. Ateş ya da alevler içinde yanan kozmos her an kendisiyle savaş içinde ama aynı zamanda barış içindedir.

Leukippos ve ö rencisi Demokritos gibi Atomistlere göreyse, kozmos sonsuz sayı da, bölünemez ve yokedilemez, ancak aldıkları şekiller aracılığıyla birbirinden ayrıtılabilen, oldukça küçük birimlerden oluşmaktaydı. Sonsuz boşluğun içinde hareket ederek, birbiriyle çarpışır, birleşirler ve böylece birbirlerinden içlerinde bulundukları atomların sayısını, boyutu, şekli ve biraraya gelme biçimine göre ayrıtılabilen nesnelere ulaşırlardı. Bir bakanıya, Atomistlere göre kozmos atomların bir araya gelme ve birbirlerinden ayrılan durumlarına göre sürekli bir değişim içindeydi. Atomlar çevresel bir etmen olarak birbirinden ayrılmaya kadar bir arada dururlar ve ardından tekrar sürekli hareket içinde olma durumlarına kavuşurlardı.

Sokrat öncesi düşünürlerin çoğuna göre kozmosu ikiye bölen yukarı ve aşağı diye bir ayrım yoktu: kesin, değişmez bir "biçim" anlayışına sahip de illerdi. *Skhêma*, yani şekil, sürekli değişim, sürekli oluşum içinde varolan bir biçim demektir. "Rhuthmos" bazı zamanlar biçim anlamına gelse de şeylerin sonsuz değişim, değişkenlik içinde olan şeklini nitelerdi. Demokritos'un önerdiği gibi, şeyleri oluşturan atomlar sürekli bir hareket içinde olduğu için oluştukları şeylerin şekli de sürekli bir değişim içindeydi ve bu şeylere sabit bir biçim vermektense onların akılcı bir şekil içinde olmalarını sağlıyordu. Sonuç olarak kozmos kaotik değildi ama bir düzene sahip bir yer değildi. Sokrat öncesi düşünürler için anahtar sözcük "olmak" değil "oluşturmak". "Rhuthmos"un zaman ya da aralık ile bir alakası yoktu: bir şeyin oluşması ya da şekillerin sürekli oluşması ve değişimi anlamına geliyordu.

Platon'un düşünceye yukarı/aşağı ayrımını, ya da daha doğrusu, metafizi sokması ile birlikte her şey dramatik anlamda değişecekti. Kozmos'un aşağı ve yukarı diye ikiye ayrılmasıyla "rhuthmos" çok farklı bir kavramsallaştırmaya evrilecekti. Pascal Michon'dan öğrendiğimiz gibi, bakanlıkta Platon "rhuthmos" düşüncesine tamıyla karşıydı çünkü kavramsallaştırmaya gelmeyen, bu Sokrat öncesi düşünülere ait anlayış, kurmaya çalışılan Devlet'e zarar verebilirdi. Sabit bir biçimden kaçan "rhuthmos" düşüncesi Devlet'i oluşturacak yurttaşlardan yoldan çikarabilir; tıpkı müzik, dans, trajedi, şiir gibi kontrolsüz temsil, taklit etme halleri, kısacası, mimesis insanların biçim dünyasına çekebilir, dolayısıyla Devlet'in mahvına yol açabilirdi. Öte yanda "rhuthmos"u ritim olarak, yani zaman ve aralık'a dayalı bir kavramsallaştırmaya tabi tutma olasılığı genç yurttaşların akıl ve bedenlerini eğitmek amacıyla tekrar gözden geçirilebilirdi. Toplumu güzel doğa ve zihin yapısına yöneltmek amacıyla Devlet ritimi bir siyaset aracı olarak tekeline alıp, bir kontrol mekanizması olarak kullanabilirdi. Ve bütün bunlar, ancak kozmosun aşağı ve yukarı olarak ikiye ayrıldığı; idea ve sabit, değişmez biçimler; model kopya ile kişisi, kısacası, mimesis kavramını temel alan bir metafizi in düşünceye sokulmasıyla başarılabilirdi. Platon'un "rhuthmos" düşüncesinden bir kavram, ritim kavramı yaratmasının temelinde yatan şey şuydu: yukarılarda varolan, sabit, ideal biçime sahip ritim, aşağıdaki insanlar tarafından keşfedilip, birebir model kopya ile kişisi içinde, yani mimetik olarak, tekrar edilecek olursa, yurttaşlar erdemli ve ahlaklı bir yolda ilerleyebilir, iyi yurttaş olmanın yolunu bulabilirlerdi. Böyle bir düzen ancak ve ancak yukarılara ait ritimin ölçülebilir (métron) ve sayılandırılmaya tabi tutulması aracılığıyla gerçekleştirilebilirdi. Yukarıda varolan düzen, sonlu ve sonsuz, biçim ve biçim-dünya arasındaki ilişkiyi belirleyen, düzenleyen, sayılar ve ölçüme dayalı yeni ritim anlayışını üstüne kurulabilirdi. Bu yüzden, her ne kadar *Demiurge* evreni, düzen sahibi ve ritimize edilmiş yukarıların bir kopyası olarak yaratmışsa da, insan tam dengeye sahip olmayan ve kolaylıkla yoldan çıkıp, düzensizlik ve değişime maruz kalabilecek bir canlı olduğu için kusursuzluğa ulaşabilmek yolunda yapması gereken tek şey yukarıya ait ritimleri, biçimleri keşfetmek ve onların taklit etmek olmalıdır.

Platon'la birlikte "rhuthmos" ritime ya da değişmez, sabit biçime dönüşümünde, "rhuthmos"un ıtilip ıtilemeyeceği sorusu da ortadan kaybolacak ve böylece Antik Yunan'dan Heidegger ve Agamben'e uzanan, yüzyıllardır mahkum olduğu umut hattının önü açılmis olacaktır. Platon'un kavramsallaştırmasında, "rhuthmos" ıtilebilir bir olgu, ritim olarak ortaya çıkıyorsa, bunun nedeni insanın Tanrılar tarafından verilen ideal biçimleri kavrayabilme yetisine sahip olarak formülize edilmesindedir. Bu noktada insanın yapması gereken tek şey, ideal ritime biçim-dünyadan biçime geçiş olduğu gibi, model ve kopya ile kişisi içinde biçim vermek olacaktır. Böyle bir geçişin önkoşulu ise kaostan düzene, bilinmezden biline olan geçişlerin zaman ve aralıklarla belirlenip, ritimin ıtilebilir bir olgu olarak ön kabulünden geçerdir.

Heidegger ve Agamben gibi düşünürler tarafından algılanıp kuramsallaştırılan *aletheia* ve *arithmos* gibi

kavramlar, Platon'un yüzyıllar önce itilebilir olarak kavramsalla_t1rd1 1 ritim kavram1n1n uzak yans1malar1d1r. Ritimin gerçe i bize aç1k m1d1r? Ritim itilebilir bir olgu olarak kuramsalla_t1r1ld1 1 sürece, evet. Ya da, ritimin bir gerçe i olabilir mi? Evet, ritim itilebilir bir olgu olarak kuramsalla_t1r1ld1 1 sürece, evet.